

Forord

»Sprogundervisning der fokuserer på formidling af sprogfærdigheder uden en kritisk komponent, forsømmer sin forpligtelse over for eleverne«, skriver Norman Fairclough i sin introduktion til bogen *Critical Language Awareness* (1992: 6). Med temaet for dette nummer *Kritisk sprog- og kulturpædagogik* introducerer Sprogforum kritiske tilgange til sprog- og kulturundervisning der er hentet fra dansk, nordisk og international sammenhæng.

Kritisk sprog- og kulturpædagogik bygger på en tradition der går tilbage til 70'erne med den brasilianske pædagog Paulo Freire som den måske vigtigste inspirator. På baggrund af erfaringer med alfabetiseringsprogrammer i Sydamerika formulerede Freire begrebet *conscientização* om den tætte sammenhæng mellem sprog, bevidsthed og social forandring. »Således betyder det at sige et sandt ord at ændre verden« hedder det i et berømt citat fra *De undertryktes pædagogik* (1973: 62). En anden vigtig inspirationskilde var kritisk teori, hvor den tyske sociolog Oskar Negt med baggrund i arbejderbevægelsens uddannelsesprogrammer gjorde sammenhængen mellem sprog og erfaringsdannelse til omdrejningspunkt for samfundspolitisk orientering og handling (*Sociologisk fantasi og eksemplarisk indlæring* 1975). Begge fik stor indflydelse på dansk reformpædagogik og satte blivende spor især i projektpædagogikken som fik en stærk position sammenlignet med andre lande. Som vi kan se i dette nummer, er projektpædagogik stadig en vigtig ressource for kritisk sprog- og kulturundervisning.

Siden 70'erne er kritisk sprog- og kulturpædagogik blevet mere kompleks. Der er i dag en flerhed af forskellige kritiske kultur- og sprog der trækker på forskellige teoretiske tilgange – bl.a. *Cultural Studies*, *queer-teori* om køn og seksualitet og teori om *empowerment* som læserne vil møde i dette nummer – og hvis problemstillinger og temaer retter sig mod forskellige deltagergrupper og deres perspektiver på sproglig og kulturel læring. Alligevel er der – på tværs af alle forskellene – temaer og perspektiver der er fælles.

Der er for det første det grundlæggende spørgsmål angående børn, unge og voksnes *ret til og adgang til at lære sprog*, modersmål og andetsprog såvel som fremmedsprog. Med folkeskolereformen har

fremmedsprog fået en stærkere placering i grunduddannelsen, især engelsk. Anderledes er det med dansk som andetsprog; det tilbydes som fag, men primært for voksne indvandrere, og i ungdomsuddannelserne kun sporadisk. Tilbud om undervisning i minoritetsmodersmål er i det store og hele fraværende. Når tosprogede børn, unge og voksne udgrænses med henvisning til manglende dansksproglige færdigheder, har det alvorlige konsekvenser for den enkelte. Årsagsforklaringer hentes gerne i deres sproglige, kulturelle og religiøse baggrunde, fremfor at man retter fokus mod det uddannelsessystem der ikke alene begrænser dansksproglige kompetencer, men også flersprogede kompetencer på de talrige sprog der vitterligt tales i dagens Danmark. En kritisk sprog- og kulturpædagogik må derfor være sensitiv over for strukturelle uligheder i uddannelsessystemet og fremme adgangen til at lære sprog for alle. Det gælder også elever med læringsvanskeligheder, hvilket Anne Marie Niensens artikel i dette nummer er et eksempel på.

I en kritisk sprogpedagogisk praksis er *kritisk sprogbevidsthed* et centralt mål for undervisningen. Den forpligtelse over for eleverne som Fairclough taler om i det indledende citat, udspringer af at social magt i stigende grad udøves gennem subtile sproglige praksisser, ofte skjult for deltagerne selv, i medier, på arbejdspladser og i undervisningen. Flere artikler i dette nummer giver eksempler på hvordan minoriteter gennem sproglig magtudøvelse positioneres som marginaliserede grupper der ikke har stemme i undervisningen, hvad enten det er etniske (Michael Svendsen Pedersen, Jenny Rosén) eller seksuelle minoriteter (Fred Dervin). Kritisk sprogbevidsthed er derfor en nødvendig forudsætning for at forstå hvad der er på færde, og for at åbne blikket for alternative sproglige praksisser og undervisningsformer.

Et lige så centralt mål er *kritisk kulturel bevidsthed* som Michael Byram (1997) har formuleret som et nødvendigt aspekt af interkulturel kommunikativ kompetence (IKK). Det indebærer at interkulturel kompetence ikke kan reduceres til at kunne begå sig, som det ofte hedder, i en fremmed kultur. Kritisk kulturel bevidsthed handler om at bevidstgøre *egne* ideologiske holdninger og på den basis at engagere sig i andre med andre holdninger – *savoir s'engager*. Dette aspekt er i dag mindst lige så centralt som i slutningen i 90'erne hvor IKK etablerede sig som læringsmål i dansk sprog- og kulturundervisning. Flere artikler i dette nummer viser med praktiske eksempler hvordan der kan arbejdes med kritisk kulturel bevidsthed, f.eks. i folkeskolen i et forløb om »globale kendisser« (Lone Krogsgaard

Svarstad) eller i gymnasiet i et tværfagligt projekt om det arabiske forår (Sine Wrang Thomsen og Lisbeth Verstraete-Hansen).

I den kritisk-pædagogiske tradition var der indskrevet en forestilling om fælles, solidarisk *handling* som pædagogikken skulle berede vejen for. Dette perspektiv er mere kompliceret i den samfundsmæssige og politiske virkelighed som nutidens elever og studerende skal forholde sig til. Handling er ganske vist kommet på den pædagogiske dagsorden igen, men ofte forstået som individuel handlekompetence i forhold til givne krav og muligheder. For en kritisk sprog- og kulturpædagogik er handlingsperspektivet forbundet med modstand mod marginalisering og umyndiggørelse, og – lige så vigtigt – med dannelse af fællesskaber der åbner nye horisonter og handlemuligheder. Hvilke fællesskaber og hvilke handlemuligheder der ligger i deltagernes og underviserens hænder, afhænger af deres lokale vilkår. I dette nummer er handlingsperspektivet med i de fleste bidrag, fra gymnasieklassen der bruger deres franskundskaber i dialog med arabiske unge, til kursister der lærer dansk som andetsprog og forsøger at komme i kontakt med deres danske nabo – det sidste kan vise sig at være en stor udfordring.

I et af bidragene er handling det centrale omdrejningspunkt. Maya Bram Sommer fra Grænseforeningen, en organisation som arbejder med oplysning om det danske mindretal i Sydslesvig, fortæller om en gruppe unge med national og etnisk minoritetsbaggrund der engagerer sig i et årelangt projekt for at flytte grænserne for hvad vi opfatter som dansk. Samtidig viser disse unge hvordan engagement og bevidsthedsdannelse udgør en sammenhængende læreproces – det måske vigtigste kendetegn for en kritisk sprog- og kulturpædagogisk praksis.

Kronikken i dette nummer handler om det nystartede danske ECML *Kontaktpunkt*. Akronymet står for *European Center for Modern Languages*, et samarbejde mellem 32 europæiske lande, placeret under Europarådet, som har eksisteret i en årrække, og som Danmark nu er blevet medlem af. Formanden for styregruppen for det danske kontaktpunkt, lektor *Sven Halse*, Aarhus Universitet, fortæller om idéen bag ECML og om de muligheder kontaktpunktet tilbyder som ressourcebank for sprogforskere og undervisere og som formidler af sprogpædagogisk samarbejde.

Michael Svendsen Pedersen indleder nummerets tema med artiklen *Kritiske potentialer i sprogpædagogisk praksis*. Med udgangspunkt i en diskussion af kommunikativ sprogundervisning som social praksis giver artiklen eksempler på kritiske potentialer i eksisterende under-

visning og viser hvordan undervisningen kan bidrage til at *empower* de sproglærende og give dem stemme. Eksemplerne er hentet fra undervisning i dansk som andetsprog for voksne og tyskundervisning i gymnasiet.

I artiklen '*Queering*' af sprog- og kulturundervisningen? *Inspiration fra studier af køn og seksualitet* stiller Fred Derwin kritiske spørgsmål til den heteronormative dominans der kendetegner megen sprog- og kulturundervisning, og præsenterer idéer til hvordan homoseksuelle emner og perspektiver kan inkluderes i undervisningen. I et bredere kritisk perspektiv argumenterer forfatteren for at *queer-teori* der udbredes til at omfatte flere dimensioner end blot køn og seksuel identitet, kan give væsentlige bidrag til en undervisning der kæmper mod diskrimination og for social retfærdighed.

Cultural Studies og kritisk diskursanalyse i 8. klasse bygger på et aktionsforskningsprojekt som forfatteren Lone Krogsgaard Svarstad har gennemført i samarbejde med tre lærere, om et undervisningsforløb hvor eleverne lærte at analysere diskurser om »globale kendisser«. Lærerne har arbejdet med hvordan elevernes kritiske kulturelle bevidsthed kan styrkes ved at trække dels på feltet *Cultural Studies*, dels på kritisk diskursanalyse. I artiklen præsenteres didaktiske principper og et konkret eksempel på stilladsering af kritisk diskursanalyse i klassen.

Kritisk kulturel bevidsthed i franskfaget – En beretning om et fransk-arabisk udviklingsprojekt i gymnasiet af Sine Wrang Thomsen og Lisbeth Verstraete-Hansen handler om et tværfagligt undervisningsforløb i 2. g i fransk og samfundsfag om demokratibevægelser i Tunesien og Libanon. Forfatterne konkluderer at forløbet i høj grad har bidraget til at udvikle elevernes kulturelle selvrefleksion, først i en digital dialog, siden i et konkret møde med arabiske unge hvor eleverne har set sig selv med de andres øjne. Forfatterne runder af med at diskutere den kritiske kulturbevidstheds plads i franskfaget.

»Here you see a very arrig hankat« – om dyslektiske efterskoleelevers brug af billeder og kodeskift i engelskundervisningen sætter fokus på en elevgruppe der er underprioriteret i fremmedsprogspædagogikken, elever med læse- og stavevanskeligheder. Med udgangspunkt i egne erfaringer med undervisning af ordblinde elever har forfatteren Anne Marie Nielsen gennemført en undersøgelse, som viser at eleverne kan have stort udbytte af engelskundervisning. Det kræver at de mødes og undervises på en anden måde end elever uden læsevanskeligheder, og at de får mulighed for at tage ejerskab til opgaverne.

Jenny Roséns artikel *I det interkulturella gränslandet – identitetskapande inom undervisningen i Svenska för invandrare (SFI)* bygger på et etno-

grafisk studie af undervisning af voksne i svensk som andetsprog. Interkulturel kompetence er et eksplicit mål for undervisning i svensk for indvandrere, og forfatteren undersøger hvilke læringsmuligheder kursisterne får i form af deltagelse og identitetsarbejde i klasserummet. Forfatteren problematiserer en forståelse af kulturundervisning som undervisning *om* svensk kultur og argumenterer for en mere dynamisk og inkluderende kulturforståelse.

I *En anderledes kulturpædagogik – Grænseforeningens Kultur mødeambassadører* beretter Maya Bram Sommer om et kulturmødeprojekt der har til formål at styrke sammenhængskraften i Danmark og forståelsen af minoriteter. I projektet deltager unge med forskellig etnisk og national baggrund som bl.a. afholder dialogmøder på arbejdspladser og institutioner. I artiklen høres de unges egne refleksioner over hvad projektet betyder for dem, for deres oplevelse af at tilhøre en minoritet og af at være flersprogede.

Som *Åbne sider* er der i dette nummer to artikler.

I *Det samme eller helt forskelligt? Lærer- og elevperspektiver på grundskole- og gymnasieengelsk* præsenterer Lone Krogsgaard Svarstad og Lars Ulriksen resultater fra et udviklings- og forskningsprojekt der er gennemført for Undervisningsministeriet. Projektet belyser elevers og læreres oplevelse af overgangen mellem grundskole- og gymnasieengelsk, og resultaterne tyder på at der er forskelle knyttet til ikke alene læreplaner, men også til lærernes uddannelsesbaggrund og til skoleformernes tradition og kultur.

Lis Ramberg Beyers artikel *Engelskkursus for fiskere* handler om et undervisningsforløb for Danmarks Fiskeriforenings hovedbestyrelse. Baggrunden er at fiskerne i stigende grad føler behov for selv at kunne deltage aktivt i internationale forhandlinger om fiskekvoter og -metoder og for at kunne bidrage med viden i samarbejdet med ofte engelsksprogede havforskere. Artiklen beretter om organisatoriske og pædagogiske erfaringer med undervisning af denne særlige målgruppe.

Det sidste bidrag er en anmeldelse. Mette Hermann anmelder Hanne Leth Andersen, Susana S. Fernández, Dorte Fristrup & Birgit Henriksen (red.) (2014): *Fremmedsprog i gymnasiet – teori, praksis og udsyn*. Frederiksberg C: Samfundslitteratur.

Endelig indeholder dette nummer som altid *Godt Nyt* med udvalgt nyere litteratur til temanummeret fra AU Library, Campus Emdrup (DPB), samt *Andet Godt Nyt* med nye bøger fra bibliotekets samling.

God læselyst!

Redaktionen

Litteratur

- Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Fairclough, N. (ed.). (1992). *Critical Language Awareness*. London: Longman.
- Freire, P. (1973). *De undertryktes pædagogik*. København: Chr. Ejlers Forlag.
- Negt, O. (1975). *Sociologisk fantasi og eksemplarisk indlæring*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.